

TRAJNOST VPISA V NARAVOVARSTVENE KOPOP OPERACIJE HAB, MET, VTR IN STE V PROGRAMSKIH OBDOBJIH 2007–2013, 2014–2020 IN 2023–2027

DURABILITY OF ENTRY INTO NATURE CONSERVATION KOPOP OPERATIONS HAB, MET, VTR AND STE IN THE PROGRAMMING PERIODS 2007–2013, 2014–2020 AND 2023–2027

mag. Mateja ŽVIKART, Nastja KOSOR KENDA

Strokovni članek

Ključne besede: KOPOP operacije, programsko obdobje, prilagojena kmetijska praksa, trajnost, vpis, Skupna kmetijska politika

Key words: KOPOP operations, programming period, modified agricultural practice, durability, entry, common agricultural policy

IZVLEČEK

Trajnost izvajanja prilagojene kmetijske prakse je ključna za dolgoročno ohranjanje in izboljševanje stanja ogroženih vrst in habitatnih tipov kmetijske kulturne krajine. S tem namenom je bila izvedena analiza trajnosti vpisa v ciljne naravovarstvene operacije KOPOP v posameznih programskih obdobjih. Rezultati analize zadnjih dveh programskih obdobjev kažejo visok delež trajnosti pri operacijah VTR (75,6 %) in HAB (70,1 %), medtem ko je pri operaciji MET ta delež 44,5 %, pri operaciji STE pa le 24 %. Zaradi pomena dolgoročnega izvajanja prilagojenih kmetijskih praks na površinah, ki so življenjski prostor ogroženim vrstam in habitatnim tipom, bi bilo v prihodnje smiselno uvesti dodatno plačilo za površine, na katerih se takšna raba izvaja v več programskih obdobjih.

ABSTRACT

The durability of the implementation of modified agricultural practices is crucial for the long-term preservation and improvement of the status of endangered species and habitat types in the agricultural cultural landscape. Therefore, an analysis of the durability of entry into the target nature conservation operations KOPOP between individual programming periods was carried out. The results of the analysis of the last two programming periods show a high percentage of durability in VTR (75.6%) and HAB (70.1%) operations, while in MET operations this percentage is 44.5% and in STE operations only 24%. Due to the importance of long-term implementation of modified agricultural practices on areas that are habitats for endangered species and habitat types, it would be reasonable to introduce an additional payment for areas where such use is carried out over several programming periods.

1 UVOD

Skupna kmetijska politika (SKP) zagotavlja stabilno oskrbo s hrano, varuje dohodke kmetov in ohranja živahnost podeželja. Kot del skupne evropske politike pa uresničuje tudi cilje varovanja okolja in biotske pestrosti. Najpomembnejši sistemski ukrep za zagotavljanje ugodnega stanja kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov so Kmetijsko-okoljsko-podnebni ukrepi (KOPOP). Z njimi poskušamo v kmetijski kulturni krajini zagotavljati ugodno stanje predvsem travniškim habitatnim tipom ter vrstam, ki so neposredno ali posredno vezane na ta življenjski prostor.

Programsko obdobje SKP praviloma traja 7 let. Priprava programskega obdobja 2014–2020 je zamujala za eno leto, priprava naslednjega celo za dve leti, zato je to obdobje dejansko trajalo od leta 2015 do 2022. Posledično bo aktualno obdobje dve leti krajše (2023–2027).

Obdobje 7 let je z vidika varstva narave oz. možnosti doseganja naravovarstvenih ciljev prekratko, da bi se ob izvajanju za varstvo narave ustrezne kmetijske prakse intenzivno travišče obnovilo v naravovarstveno pomemben habitat ali habitatni tip. Trajno ohranjanje istih travniških površin v ekstenzivni rabi, ki presega zgolj eno programsko obdobje, je zato pravzaprav edina možnost za učinkovito doseganje naravovarstvenih ciljev v kmetijski kulturni krajini.

Analiza površin, na katerih se izvaja varstvu narave prilagojena kmetijska praksa zaporedno v dveh programskih obdobjih (2014–2020 in 2023–2027), je že bila narejena za KOPOP operacijo “Traviščni habitati metuljev – MET” (Kosor Kenda et al., 2024). Avtorji ugotavljajo, da so na skoraj 50 % kmetijskih površin, vpisanih v operacijo MET v letu 2023, kmetje prilagojeno kmetijsko prakso izvajali v najmanj dveh zaporednih programskih obdobjih.

Ker je trajnost izvajanja prilagojene kmetijske prakse izredno pomembna tudi za ostale travniške vrste in habitatne tipe, smo analizo površin, na katerih se je prilagojena kmetijska praksa izvajala v dveh zaporednih programskih obdobjih, opravili še za ostale tri ciljne naravovarstvene operacije KOPOP, in sicer “Posebni traviščni habitati – HAB”, “Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov – VTR” in “Steljniki – STE”. Omenjena analiza pa ni mogoča brez predhodne analize površin, vpisanih v naslednjem programskem obdobju, zato so v poglavju 2 najprej predstavljeni ti rezultati, v nadaljevanju pa še rezultati trajnostnega vpisa.

2 DOSEGANJE NARAVOVARSTVENIH CILJEV PO PROGRAMU UPRAVLJANJA OBMOČIJ NATURA 2000 ZA OBDOBJE 2023–28

Direktiva o habitatih (92/43/EGS) in Direktiva o pticah (2009/147/ES) dajeta pravno podlago in obveznost državi članici, da na območju države določi omrežje območij Natura 2000. To so življenjska okolja vrst in habitatnih tipov, ki so ogrožena v evropskem merilu.

Za čim bolj učinkovito izvajanje obveznosti, ki izhajajo iz obeh zgoraj navedenih direktiv, se pri nas za vsako programsko obdobje pripravi t. i. Program upravljanja območij Natura 2000. V njem so opredeljeni potrebni ukrepi, njihov obseg in način izvajanja ter sektor, ki je pristojen za izvedbo.

Na področju kmetijstva Program upravljanja območij Natura 2000 (PUN) za obdobje 2023–2028 v Prilogi B natančno določa potrebne ukrepe na območje in vrsto oz. habitatni tip. V Prilogi E pa so za območje in posamezno KOPOP operacijo natančno določene ciljne površine za ohranjanje biotske raznovrstnosti.

Zavod RS za varstvo narave vsako leto spremlja doseganje ciljnih površin po PUN-u. Tabela 1 prikazuje rezultate vpisa skupnih površin v conah potencialnega vpisa posameznih naravovarstvenih operacij KOPOP. Leto 2023 smo vzeli zato, da je možno podatke te analize primerjati z rezultati analize glede trajnosti upravljanja in že objavljeno analizo (Kosor Kenda et al., 2024).

Podatki, s katerimi se spremlja doseganje ciljnih površin po PUN-u 2023–2028, kažejo, da so cilji vpisa v posamezno KOPOP operacijo doseženi za operacijo VTR na območju Cerknškega jezera in operacijo MET na Goričkem. Cilji za operacijo HAB so doseženi oz. skoraj doseženi na nekaterih večjih območjih, kot so Kamniško-Savinjske Alpe, Kočevsko, Kras, Notranjski trikotnik (99 %), Huda luknja (97 %), pa tudi na dveh manjših območjih, kjer ciljni vpis predstavlja le nekaj hektarjev (Črna dolina pri Grosuplju, Črni potok). Na območju Črne doline pri Grosuplju je dosežen tudi ciljni vpis v operacijo “Mokrotni traviščni habitati – HABM”.

Nad 50 % ciljnega vpisa je še na območjih Bloščica (HABM), Boletina – velikonočnica (HAB), Gorjanci - Radoha (HAB), Krmsko hribovje - Menišija (HAB), Ličenca pri Poljčanah (HAB), Trnovski gozd - Nanos (MET in HAB).

Na 20 območjih je doseganje ciljnega vpisa 0 %, še na dodatnih 22 pa pod 10 %.

Tabela 1: Doseganje naravovarstvenih ciljev po PUN 2023–2028 za ciljne naravovarstvene operacije HAB, HABM, MET, STE in VTR v letu 2023.

Table 1: Achieving nature conservation objectives under PUN 2023–2028 for target nature conservation operations HAB, HABM, MET, STE, and VTR in 2023.

Območje	Operacija	Cilj PUN 2023–2028 [ha]	Dejanski vpis 2023 [ha]	Doseganje ciljnega vpisa 2023 [%]
Bela krajina	HAB	128	47,4	37,00
Belški potok	HAB	1	0	0,00
Bled - Podhom	HABM	1	0	0,00
Bloščica	MET	101	47,2	46,70
Bloščica	HABM	46	30,5	66,30
Bloščica	HAB	72	27,1	37,70
Boč - Haloze - Donačka gora	HAB	626	190,9	30,50
Bohinjska Bistrica in Jereka	HABM	12	3,2	27,00
Bohinjska Bistrica in Jereka	HAB	173	0	0,00
Bohor	HAB	250	87,2	34,90
Boletina – velikonočnica	HAB	2	1,5	76,00

Območje	Operacija	Cilj PUN 2023–2028 [ha]	Dejanski vpis 2023 [ha]	Doseganje ciljnega vpisa 2023 [%]
Breginjski Stol	VTR	45	0	0,00
Breginjski Stol	HAB, PP*	45	0	0,00
Cerkniško jezero	VTR	800	814	101,70
Cerovec	MET	10	0,8	8,30
Čemšeniška planina	HAB	26	0,5	2,00
Češeniške gmajne z Rovščico	HAB	23	6	26,10
Črete	HAB	28	4,2	14,90
Črna dolina pri Grosuplju	HABM	0,5	0,7	146,00
Črna dolina pri Grosuplju	HAB	4	4,2	104,50
Črni potok	HAB	3	3,7	121,70
Dobličica	HAB	74	21,5	29,00
Dobrava - Jovsi	VTR	131	7	5,30
Dolenja vas pri Ribnici	HABM	1	0	0,00
Dolina Reke	VTR	350	14,6	4,20
Dravinja s pritoki	HAB	90	44,4	49,30
Dravinja s pritoki	MET	110	5,3	4,80
Duplica	STE	5	2,3	45,00
Goričko	MET	256	328,1	128,20
Goriška brda	HAB	29	0	0,00
Gorjanci - Radoha	HAB	88	49,3	56,00
Grad Brdo - Preddvor	HAB	46	3,2	6,80
Haloze – vinorodne	MET	36	1,1	3,10
Haloze – vinorodne	HAB	395	108,3	27,40
Huda luknja	HABM	1	0	0,00
Huda luknja	HAB	44	42,7	97,10
Julijci	VTR	90	0	0,00
Kamniško-Savinjske Alpe	HAB	65	95,6	147,10
Karavanke	HAB, PP*	282	51,5	18,30
Kobariško blato	HABM	21	0	0,00
Kozjansko	HAB	940	179,7	19,10
Kožbana	HAB	13	1	7,90
Krakovski gozd - Šentjernejsko polje	HAB	592	146,2	24,70
Krakovski gozd - Šentjernejsko polje	HABM	105	0	0,00
Krimsko hribovje - Menišija	HAB	369	248,6	67,40

Območje	Operacija	Cilj PUN 2023–2028 [ha]	Dejanski vpis 2023 [ha]	Doseganje ciljnega vpisa 2023 [%]
Krimsko hribovje - Menišija	HABM	41	1,1	2,60
Kum	HAB	350	53,9	15,40
Lahinja	HAB	92	34,4	37,40
Lahinja	HABM	8	3,2	40,10
Libanja	MET	9	0	0,00
Ličenca pri Poljčanah	HAB	34	27	79,30
Ličenca pri Poljčanah	MET	46	11,2	24,30
Ljubljansko barje	STE	122	2,6	2,20
Ljubljansko barje	MET	307	60,9	19,80
Ljubljansko barje	VTR	820	302,9	36,90
Marindol	HAB	164	58	35,40
Menina	HAB	115	12,4	10,70
Mirna	HAB	127	17,9	14,10
Mišja dolina	HAB	133	46,2	34,70
Mišja dolina	HABM	97	30,4	31,30
Mrzlica	HAB	38	13	34,20
Mura	MET	109	7,5	6,90
Nanoščica	MET	100	14,6	14,60
Nanoščica	VTR	378	103,1	27,30
Javorniki - Snežnik, Notranjski trikotnik	MET	60	5,9	9,80
Osrednje Slovenske gorice	MET	62	2,3	3,60
Osrednje Slovenske gorice	HAB	172	3,2	1,90
Planinsko polje	VTR	450	81,7	18,10
Pohorje	HAB, PP*	960	101,5	10,60
Polhograjsko hribovje	HAB	398	24,1	6,00
Pregara – travišča	HAB	31	0	0,00
Radensko polje - Viršnica	HAB	121	39,8	32,90
Radensko polje - Viršnica	HABM	83	23,9	28,80
Rašica	HAB	93	1,7	1,90
Rašica	HABM	1	0	0,00
Ratitovec	HAB, PP*	57	23,2	40,70
Razbor	HAB	118	12,3	10,40
Razbor	HABM	1	0	0,00
Reka	MET	104	3,2	3,00

Območje	Operacija	Cilj PUN 2023–2028 [ha]	Dejanski vpis 2023 [ha]	Doseganje ciljnega vpisa 2023 [%]
Ribniška dolina	HAB	116	27	23,30
Ribniška dolina	HABM	24	4,6	19,10
Rinža	HAB	9	4,1	45,20
Sava – Medvode–Kresnice	HAB	26	0	0,00
Banjšice – travišča, Banjšice	HAB	586	178	30,40
Dobrava - Jovsi, Dobrava - Jovsi	HAB	196	33,9	17,30
Drava, Drava	HAB	204	15,4	7,50
Goričko, Goričko	HAB	713	529,7	74,30
Julijske Alpe, poključka barja, Slatnik, Julijci	HAB, PP*	612	153,4	25,10
Kočevsko, Kočevsko	HAB	1476	1709,7	115,80
Dolina Branice, Kras, Kras	HAB	2242	2847,6	127,00
Ljubljansko barje, Ljubljansko barje	HAB	830	361,5	43,60
Mura, Mura	HAB	198	36,6	18,30
Nanoščica, Nanoščica	HAB	387	126,2	32,60
Javorniki - Snežnik, Notranjski trikotnik, Snežnik - Pivka, Cerkniško jezero, Planinsko polje	HABM	6	2,2	36,00
Javorniki - Snežnik, Notranjski trikotnik, Snežnik - Pivka, Cerkniško jezero, Planinsko polje	HAB	1595	1578,4	99,00
Reka, dolina Reke	HAB	173	59	34,10
Trnovski gozd - Nanos	MET	55	34,5	62,70
Dolina Vipave	MET	93	28,8	30,90
Lijak, dolina Vipave, Trnovski gozd - Nanos, Vipavski rob	HAB	1674	967,3	57,80
Slovenska Istra	HAB	58	7,1	12,20
Snežnik - Pivka	VTR	367	73,2	19,90
Soča z Volarjo	HAB	305	10,5	3,40
Stobe - Breg	HAB	45	4,2	9,30
Šmarna gora	HAB	59	0,5	0,80
Šmarna gora	HABM	5	0	0,00
Vejar	HAB	90	0	0,00
Vitanje - Oplotnica	HAB	163	8,2	5,10
Volčke	MET	25	6,9	27,60

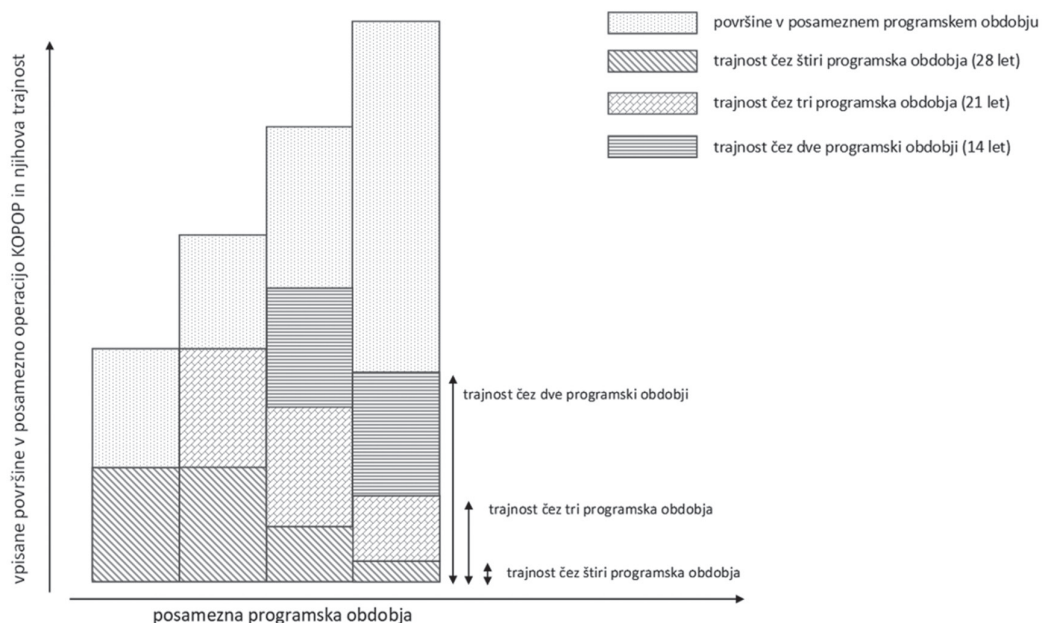
Območje	Operacija	Cilj PUN 2023–2028 [ha]	Dejanski vpis 2023 [ha]	Doseganje ciljnega vpisa 2023 [%]
Vrbina	HAB	36	9,6	26,80
Vrhoveljska planina	HAB	20	4,5	22,70
Vzhodni Kozjak	HAB	117	5,1	4,40
Vzhodni Kozjak	HABM	5	0	0,00
Zadnje struge pri Suhadolah	HAB	1,7	0	0,00
Zahodni Kozjak	HAB	120	12,3	10,30
Zelenci	HABM	16	0	0,00
Žejna dolina	HABM	17	4,1	23,80
SKUPAJ				
	HAB	19.462,7	10.522,6	54,10
	HABM	491,5	103,9	21,10
	MET	1483	558,1	37,60
	VTR	3431	1396,4	40,70
	STE	127	4,9	3,90

* Na območjih se za doseganje ciljnih površin upošteva seštevek vpisov operacij HAB in Planinska paša (PP). Vpisa v PP v tabeli ne navajamo ločeno.

Pričakovano je skupen ciljni vpis najvišji (54 %) pri operaciji HAB, saj gre za najbolj splošno naravovarstveno operacijo, pri kateri predpisane zahteve predstavljajo najmanjši odmik od običajne kmetijske prakse v primerjavi z ostalimi naravovarstvenimi KOPOP operacijami (VTR, MET in STE).

3 TRAJNOST VPISA V CILJNE KOPOP OPERACIJE HAB, MET, VTR, STE

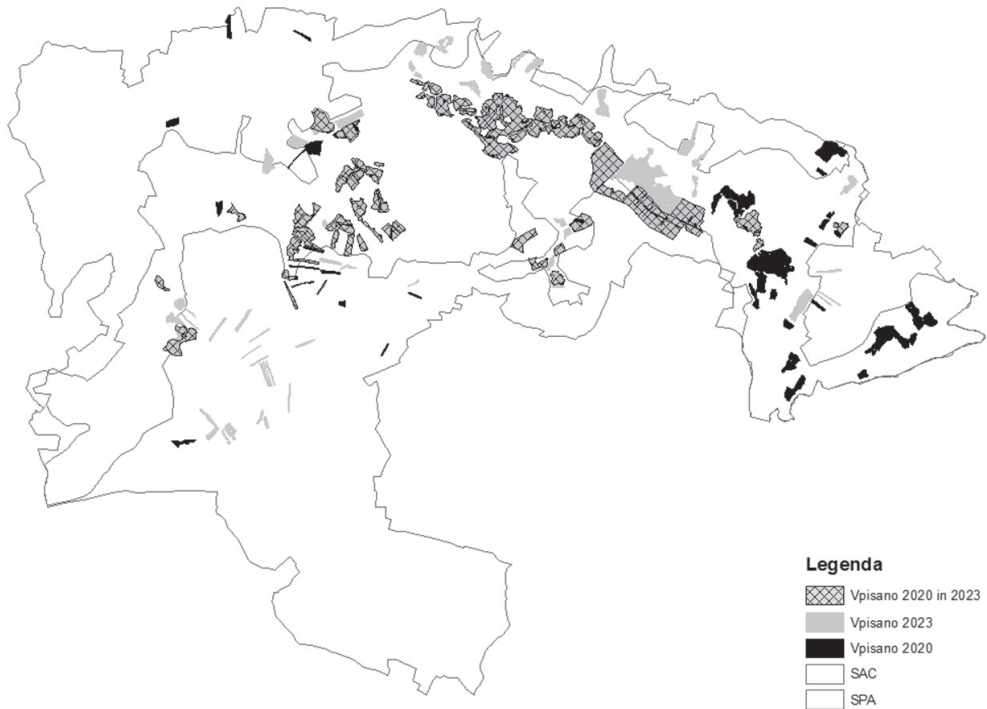
Analizo trajnosti smo izvedli, tako da smo izhajali iz površin, ki so bile v KOPOP operacije vpisane v začetnem (izhodiščnem) letu, in vpis operacij na teh površinah spremljali v nadaljnjih programskih obdobjih. V drugem programskem obdobju nekaj površin ni več vpisanih v operacijo, vpišejo pa se nove površine; nekatere od njih bodo v operacijo vpisane tudi v tretjem programskem obdobju, kar je shematsko prikazano na sliki 1. Na skici je predpostavljeno, da se vpis v vsakem programskem obdobju povečuje, kar je tudi siceršnji dejanski trend zadnjih treh programskih obdobj v Sloveniji.

Slika 1: Shematski prikaz trajnosti vpisa površin v ukrep KOPOP.

Figure 1: Schematic representation of the duration of the entry of areas into the KOPOP measure.

Z naravovarstvenega vidika si glede trajnosti prizadevamo, da je delež površin, ki podaljšajo izvajanje prilagojenih kmetijskih praks v okviru ciljnih naravovarstvenih operacij KOPOP v več programskih obdobjih, čim večji oziroma da je delež površin, vpisanih v samo eno programsko obdobje, čim manjši.

Slika 2: Konkreten primer prostorske analize površin na območju Natura 2000 (SAC in SPA) Nanošča, prikaz izvajanja operacije VTR v dveh programskih obdobjih.

Figure 2: A concrete example of spatial analysis of areas in the Natura 2000 (SAC and SPA) Nanošča area, showing the implementation of the VTR operation in two programming periods.

Analizo zaporednosti vpisovanja posamezne površine v naravovarstvene KOPOP operacije smo izvedli za programska obdobja PRP 2007–2013, PRP 2014–2020 in SN 2023–2027.

Podrobno smo primerjali podatke vpisa površin v operacije HAB (Posebni traviščni habitati), VTR (Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov), MET (Traviščni habitati metuljev) in STE (Steljniki) na presečna leta 2013, 2020 in 2023 (ARSKTRP, 2013; 2020; 2023). Med presečnima letoma 2013 in 2020 smo analizirali tudi podatke vpisa v operaciji ETA (Ohranjanje ekstenzivnega travinja) in REJ (Sonaravna reja domačih živali).

Zaporednost vpisa v programskih obdobjih PRP 2007–2013 in PRP 2014–2020 smo preverjali med letoma 2013 in 2020. V letu 2013 so se namreč večinoma končale 5-letne obveznosti vpisa v obdobju PRP 2007–2013. V letu 2014 je bilo možno vpis podaljšati zgolj za 1 leto, saj je prišlo do zamude pri pripravi novega programskega obdobja. Zato je za analizo primernejše leto 2013 in ne zadnje leto programskega obdobja. V letu 2015 pa so se začele 5-letne obveznosti novega programskega obdobja, ki so se večinoma končale v letu 2020. Analiza med letoma 2013 in 2020 nam torej najbolj realno pokaže, na katerih površinah se je podaljšalo izvajanje prilagojenih kmetijskih praks med obema perspektivama.

Programsko obdobje 2007–2013 za podrobnejšo vsebinsko primerjavo sicer ni zelo primerno, saj se od ostalih dveh obdobj (2014–2020 in 2023–2027) razlikuje v nekaj ključnih vsebinah. Gre namreč za prvo polno sedemletno obdobje izvajanja Skupne kmetijske politike v Sloveniji po vstopu v Evropsko skupnost in pridobitvi možnosti črpanja sredstev iz Evropskega kmetijskega sklada. Kar zadeva operacije KOPOP, ki so bile takrat namenjene varstvu travišč in vrst, vezanih na te življenjske prostore, so se lahko kmetje poleg ciljne naravovarstvene operacije “Posebni traviščni habitati – HAB” odločili tudi za izvajanje operacije “Ohranjanje ekstenzivnega travinja – ETA”. Ta je bila enostavnejša za izvajanje, posledično pa je imela tudi manjše naravovarstvene učinke. Kot operacija za ohranjanje travišč je bila s strani kmetijske stroke oblikovana tudi operacija “Sonaravna reja domačih živali – REJ”, za katero se je kasneje izkazalo, da je zaradi višjih finančnih nadomestil pravzaprav negativna konkurenca operacijama HAB in ETA. Poleg tega je imela manjši naravovarstveni učinek kot ETA. Iz navedenih razlogov je bilo izvajanje operacij ETA in REJ v naslednjem programskem obdobju (2014–2020) ukinjeno, kmetom pa je bila dana možnost, da namesto teh dveh operacij vpišejo operacijo HAB. V analizi zaporednosti vpisa HAB med letoma 2013 in 2020 smo torej upoštevali tudi površine, ki so bile v letu 2013 vpisane v REJ in ETA, v 2020 pa v HAB.

Omeniti velja tudi spremembe tehničnih pravil za določanje con potencialnega vpisa posamezne operacije, ki so podrobneje opisane v Kosor Kenda et al. (2024) ter Žvikart in Boštjančič (2025). Analiza vplivov posamezne spremembe na trajnost vpisa ni možna, saj se le te niso uvajale sistematično in postopno, temveč glede na potrebe (tudi več naenkrat).

V obdobju 2014–2020 je prišlo pri operaciji HAB do še ene ključne vsebinske spremembe, saj smo uspeli do takrat enoten datum prve možne rabe (30. 6.) razdeliti na 5 časovnih pasov. Ta rešitev velja še danes (programsko obdobje 2023–2027) in pomeni, da je celotna država glede na podnebno-fenološke razlike razdeljena na pet časovnih pasov, ki določajo pet različnih datumov prve možne rabe. S spremembo datuma je operacija HAB postala bistveno sprejemljivejša za izvajanje, saj časovni rok na nekaterih območjih ni bil več nepotrebno dolg.

Pomemben napredek je bil narejen tudi pri višini finančnih nadomestil. Če je bilo izvajanje operacije HAB v obdobju 2007–2013 najprej ovrednoteno na 66,83 EUR/ha/leto, je bilo v obdobju 2014–2020 finančno nadomestilo za izvajanje iste operacije praktično potrojeno, v aktualnem obdobju pa je še nekoliko višje.

Opozoriti je treba tudi na pomembno krepitev promocije in ozaveščanja ciljnih naravovarstvenih operacij KOPOP. V obdobju 2007–2013 je bilo te promocije zelo malo, kar se kaže v nizkem vpisu. Od programskega obdobja 2014–2020 dalje pa se temu področju namenja vse večja pozornost.

Omenjene razlike so tako velike, da podrobna primerjava prvega obdobja z drugima dvema pravzaprav ni realna. Kljub temu so podatki iz prvega programskega obdobja pomembni, saj predstavljajo izhodiščno stanje za razvoj teh operacij v naslednjih obdobjih izvajanja SKP-ja.

3.1 TRAJNOST VPISA V PROGRAMSKIH OBDOBJIH 2007–2013 IN 2014–2020

V programskem obdobju 2007–2013 je bilo kmetom ponujeno izvajanje dveh naravovarstvenih operacij – HAB in ETA. Operacija “Ohranjanje posebnih traviščnih habitatov – HAB” je bila po predpisanih zahtevah ravnanja podobna današnji. V primerjavi z

operacijo "Ohranjanje ekstenzivnega travinja – ETA" je bila zahtevnejša in je zato imela tudi večje naravovarstvene učinke. Operacija ETA je bila z zahtevo prve rabe v obdobju po polnem cvetenju glavnih vrst trav ter prepovedjo uporabe mineralnih gnojil in fitofarmaceutskih sredstev manj zahtevna, a je kljub temu zagotavljala ekstenzivno rabo travnikov.

V tem obdobju se je izvajala tudi operacija "Sonaravna reja domačih živali – REJ", ki jo je kmetijska stroka oblikovala z namenom ohranjanja tradicionalne rabe travinja in zagotavljanja krme za živali, pridelane na lastnih kmetijskih gospodarstvih. Glavne zahteve za izvajanje so bile omejitve pri nakupu različnih krmnih mešanic z namenom dokrmeljevanja. Z naravovarstvenega vidika je bila težava te operacije, da jo je bilo možno izvajati po vsej državi, torej tudi znotraj območij Natura 2000, ter da je finančno nadomestilo za njeno izvajanje v letu 2007 znašalo 84,46 EUR/ha/leto, medtem ko je bilo izvajanje operacije ETA ovrednoteno na 48,38 EUR/ha/leto, izvajanje operacije HAB pa na 66,83 EUR/ha/leto (Uredba o plačilih za ukrepe 2. osi PRP za obdobje 2007–2013).

Tabela 2: Primerjava vpisanih površin posameznih operacij KOPOP v obdobjih 2007–2013 in 2014–2020.
Table 2: Comparison of entered areas for individual KOPOP operations in the periods 2007–2013 and 2014–2020.

Operacija	Vpisano 2013 [ha]	Vpisano 2013 na območjih Natura 2000 [ha]	Vpisano 2020 [ha]	Vpisano 2013 in 2020 [ha]	Vpisano 2013 in 2020 glede na 2013 [%]
HAB	667	667	5637,9	124,7	9,7
ETA*	5368	2981,1	**	667,7	6,7
REJ*	56.705,3	15.050,6	**	1018,9	22
VTR	392,9	392,9	1330,8	311,6	79,3
MET	274,9	274,9	617,6	27,8	10,1
STE	42,2	42,2	10,9	0	0,0

* V PRP 2014–2020 ni bilo več ukrepa.

** Delež površin ETA in REJ v letu 2013 smo upoštevali, kjer so v letu 2020 vpisali operacijo HAB.

Podatki vpisa (tabela 2) kažejo, da so kmetje operacijo REJ v veliki večini (73 %) vpisovali na površinah izven območij Natura 2000 in da se je v naslednjem programskem obdobju (2014–2020), ko se je ta operacija ukinila, v operacijo HAB znotraj območij Natura 2000 vpisalo samo 6,7 % površin, na katerih se je prej izvajala operacija REJ. Rezultati potrjujejo, da operacija REJ ni imela dobrih naravovarstvenih nastavkov, saj bi bil sicer delež prehoda v operacijo HAB bistveno večji. Po drugi strani pa je bila ravno zaradi svoje preprostosti in višjega plačila negativna konkurenca predvsem operaciji HAB.

Podobno kot REJ se je s programskim obdobjem 2014–2020 ukinila tudi operacija ETA. Nadomestila jo je operacija HAB. Podatki prehoda ETA v HAB kažejo, da je 22 % površin v novem programskem obdobju prešlo na izvajanje HAB.

Pri drugih ciljnih naravovarstvenih operacijah lahko ugotovimo, da je skoraj 80 % površin, vpisanih v VTR v letu 2013, podaljšalo svoj vpis tudi v letu 2020. Pri operacijah HAB in MET je ta delež manjši, okoli 10 %.

3.2 TRAJNOST VPISA V PROGRAMSKIH OBDOBJIH 2014–2020 IN 2023–2027

Pri interpretaciji rezultatov trajnosti vpisa v programskih obdobjih 2014–2020 in 2023–2027 je treba upoštevati pomembno spremembo cone potencialnega vpisa (CPV) za operacijo HAB (Žvikart in Boštjančič, 2025). V programskem obdobju 2014–2020 je bila operacija HAB enotna, v programskem obdobju 2023–2027 pa se je iz nje oddelila samostojna operacija Mokrotni traviščni habitati (HABM).

Tabela 3: Površine, na katerih je bil v letu 2020 vpisan HAB in v letu 2023 HABM.

Table 3: Areas where HAB was entered in 2020 and HABM in 2023.

Območje	Vpisan HAB v 2020 in HABM v 2023 [ha]
Bloščica	15,8
Bohinjska Bistrica in Jereka	0,0
Črna dolina pri Grosuplju	0,7
Krimsko hribovje - Menišija	1,1
Mišja dolina	28,2
Radensko polje - Viršnica	4,0
Ribniška dolina	0,8
SKUPAJ	50,6

Analiza vpisa 2023 kaže, da je bil v letu 2023 HABM vpisan na 50,6 ha površin, kjer je bil leta 2020 vpisan HAB (tabela 3), kar predstavlja samo okoli 1 % površin, ki so podaljšale obveznost HAB iz 2020 v 2023. V tabeli 4 smo tako pod postavko vpisa HAB v letu 2023 združili postavki vpisa v HAB in HABM.

Rezultate analize podajamo po posameznih ukrepih KOPOP v tabelah od 4 do 7, kjer posamezni stolpci pomenijo:

Vpisano 2020 [ha]: vse površine, vpisane v letu 2020.

Vpisano 2023 [ha]: vse površine, vpisane v letu 2023.

Vpisano 2020 in 2023 [ha]: površine, ki so bile vpisane v operacijo tako v letu 2020 kot v letu 2023.

Vpisano 2020 in 2023 glede na vpis 2020 [%]: delež vpisanih površin iz leta 2020, ki so bile v operacijo vpisane tudi v letu 2023.

Tabela 4: Analiza površin, vpisanih v operacijo HAB (primerjava med letoma 2020 in 2023).

Table 4: Analysis of areas entered in the HAB operation (comparison between 2020 and 2023).

Območje	Vpisano 2020 HAB [ha]	Vpisano 2023 HAB in HABM [ha]	Vpisano 2020 in 2023 [ha]	Vpisano 2020 in 2023 glede na 2020 [%]
Banjšice	138,4	178,0	84,9	61,3
Bela krajina	18,5	47,4	17,9	97,1
Belški potok	0,0	0,0	0,0	0,0
Bloščica*	30,0	57,6	27,8	92,8
Boč - Haloze - Donacka gora	14,3	190,9	14,2	99,3
Bohinjska Bistrica in Jereka*	6,8	15,6	2,6	38,3
Bohor	40,3	87,2	34,7	86,0
Boletina – velikonočnica	1,6	1,5	1,5	90,6
Breginjski Stol	0,0	0,0	0,0	0,0
Čemšeniška planina	1,5	0,5	0,5	36,6
Češeniške gmajne z Rovščico	0,0	6,0	0,0	0,0
Črete	0,0	4,2	0,0	0,0
Črna dolina pri Grosuplju*	2,5	4,9	2,4	99,2
Črni potok	0,0	3,7	0,0	0,0
Dobličica	1,5	21,5	0,0	0,0
Dobrava - Jovsi	1,0	33,9	1,0	100,0
Drava	24,0	15,4	10,0	41,6
Dravinja s pritoki	0,8	44,4	0,8	100,0
Goričko	101,3	529,7	58,1	57,4
Goriška Brda	0,0	0,0	0,0	0,0
Gorjanci - Radoha	24,5	49,3	14,4	58,7
Grad Brdo - Preddvor	7,6	3,2	0,0	0,0
Haloze – vinorodne	40,8	108,3	26,9	66,0
Huda luknja	6,4	42,7	5,7	90,1
Julijci	119,7	141,0	81,6	68,2
Kamniško- Savinjske Alpe	49,8	95,6	49,7	99,8
Karavanke	36,0	51,5	24,2	67,2
Kočevsko	1125,0	1709,7	960,2	85,4

Območje	Vpisano 2020 HAB [ha]	Vpisano 2023 HAB in HABM [ha]	Vpisano 2020 in 2023 [ha]	Vpisano 2020 in 2023 glede na 2020 [%]
Kozjansko	14,7	179,7	12,7	86,6
Kožbana	0,0	1,0	0,0	0,0
Krakovski gozd - Šentjernejsko polje	49,5	146,2	26,7	54,0
Kras	1401,6	2847,6	946,3	67,5
Krimsko hribovje - Menišija*	120,4	249,7	100,4	83,4
Kum	23,0	53,9	15,3	66,4
Lahinja*	7,9	37,6	6,8	86,3
Ličenca pri Poljčanah	0,0	27,0	0,0	0,0
Ljubljansko barje	152,2	361,5	97,2	63,9
Marindol	13,6	58,0	6,1	45,1
Menina	7,4	12,4	5,6	75,9
Mirna	1,8	17,9	1,8	100,0
Mišja dolina*	56,3	76,5	49,0	87,1
Mrzlica	0,0	13,0	0,0	0,0
Mura	18,5	36,3	16,3	88,1
Nanoščica	88,7	126,2	44,3	49,9
Notranjski trikotnik*	1267,0	1580,5	743,6	58,7
Osrednje Slovenske gorice	0,0	3,2	0,0	0,0
Pohorje	49,4	101,5	26,5	53,6
Polhograjsko hribovje	12,8	24,1	11,0	86,6
Pregara – travišča	0,0	0,0	0,0	0,0
Radensko polje - Viršnica*	27,0	63,8	19,3	71,6
Rašica	0,0	1,7	0,0	0,0
Ratitovec	5,0	23,2	3,8	76,8
Razbor	0,0	12,3	0,0	0,0
Reka	25,3	59,0	13,9	54,8
Ribniška dolina*	7,5	31,6	4,0	52,8
Rinža	4,4	4,1	3,7	84,7
Sava – Medvode– Kresnice	1,0	0,0	0,0	0,0
Slovenska Istra	0,0	7,1	0,0	0,0

Območje	Vpisano 2020 HAB [ha]	Vpisano 2023 HAB in HABM [ha]	Vpisano 2020 in 2023 [ha]	Vpisano 2020 in 2023 glede na 2020 [%]
Soča z Volarjo	5,3	10,5	1,1	20,3
Stobe - Breg	0,0	4,2	0,0	0,0
Šmarna gora	0,5	0,5	0,5	100,0
Trnovski gozd	471,4	967,3	377,7	80,1
Vejar	0,0	0,0	0,0	0,0
Vitanje - Oplotnica	3,1	8,2	0,0	0,0
Vrbina	2,3	9,6	2,0	85,6
Vrhoveljska planina	1,1	4,5	0,0	0,0
Vzhodni Kozjak	4,1	5,1	0,0	0,0
Zadnje struge pri Suhadolah	0,0	0,0	0,0	0,0
Zahodni Kozjak	0,0	12,3	0,0	0,0
Zelenci	3,3	0,0	0,0	0,0
Žejna dolina*	0,0	4,1	0,0	0,0
SKUPAJ	5637,9	10.626,5	3954,8	70,1

Tabela 5: Analiza površin, vpisanih v operacijo VTR (primerjava med letoma 2020 in 2023).

Table 5: Analysis of areas entered in the VTR operation (comparison between 2020 and 2023).

Območje	Vpisano 2020 [ha]	Vpisano 2023 [ha]	Vpisano 2020 in 2023 [ha]	Vpisano 2020 in 2023 glede na 2020 [%]
Breginjski Stol	0,0	0,0	0,0	0,0
Cerkniško jezero	772,8	814,0	617,0	79,8
Dobrava - Jovsi	4,6	7,0	3,5	75,4
Dolina Reke	17,9	14,6	10,4	58,2
Julijci	0,0	0,0	0,0	0,0
Ljubljansko barje	344,6	302,9	233,3	67,7
Nanoščica	100,8	103,1	75,1	74,5
Planinsko polje	68,3	81,7	55,2	80,9
Snežnik - Pivka	22,0	73,2	11,1	50,5
SKUPAJ	1330,8	1396,4	1005,6	75,6

Tabela 6: Analiza površin, vpisanih v operacijo MET (primerjava med letoma 2020 in 2023).

Table 6: Analysis of areas entered in the MET operation (comparison between 2020 and 2023).

Območje	Vpisano 2020 [ha]	Vpisano 2023 [ha]	Vpisano 2020 in 2023 [ha]	Vpisano 2020 in 2023 glede na 2020 [%]
Bloščica	44,4	47,2	35,3	79,5
Cerovec	0,9	0,8	0,8	97,8
Dolina Vipave, Trnovski gozd - Nanos*	57,0	63,3	47,5	83,3
Dolina Vipave*	57,0	28,8	14,9	26,2
Trnovski gozd - Nanos*		34,5	32,5	
Dravinja	5,6	5,3	0,0	0,0
Goričko	403,4	328,1	134,1	33,2
Haloze – vinorodne	1,5	1,1	0,0	0,0
Libanja	0,6	0,0	0,0	0,0
Ličenca pri Poljčanah	0,0	11,2	0,0	0,0
Ljubljansko barje	51,5	60,9	39,7	77,2
Mura	25,8	7,5	5,8	22,5
Nanoščica	7,3	14,6	6,3	86,2
Notranjski trikotnik	17,1	0,0	0,0	0,0
Javorniki - Snežnik		5,9	4,1	0,0
Osrednje Slovenske gorice	1,1	2,3	0,0	0,0
Reka	1,0	3,2	0,6	54,1
Volčeke	0,5	6,9	0,5	100,0
SKUPAJ	617,6	558,2	274,6	44,5

* Ciljne površine in doseganje ciljnega vpisa so bili v PUN 2015–2020 za območji Dolina Vipave in Trnovski gozd - Nanos združeni, medtem ko so v PUN 2023–2027 ciljne površine podane ločeno za vsako območje. V tabeli tako prikazujemo seštevek obeh območij in tudi vrednosti po posameznem območju (obarvano sivo).

Tabela 7: Analiza površin, vpisanih v operacijo STE (primerjava med letoma 2020 in 2023).

Table 7: Analysis of areas entered in the STE operation (comparison between 2020 and 2023).

Območje	Vpisano 2020 [ha]	Vpisano 2023 [ha]	Vpisano 2020 in 2023 [ha]	Vpisano 2020 in 2023 glede na 2020 [%]
Duplica	0,0	2,3	0,0	0,0
Ljubljansko barje	10,9	2,6	2,6	24,0
SKUPAJ	10,9	4,9	2,6	24,0

Rezultati kažejo visok delež trajnosti pri operaciji HAB (70,1 %; tabela 4). Pri operacijah MET in STE se je vpis podaljšal na približno 44 oz. 24 % površin (tabeli 6 in 7; s tem da so bile pri operaciji STE majhne površine). Pri operaciji MET moramo upoštevati še dejstvo, da je

med obdobjema 2014–2020 in 2023–2027 prišlo do večjih sprememb v CPV, kar je vplivalo na delež površin, na katerih se je vpis podaljšal (Kosor Kenda et al., 2024).

Visok odstotek podaljšanja vpisa pri operaciji VTR (75,6 %; tabela 5) je najverjetneje povezan z naravnimi danostmi območij, kjer se ta operacija izvaja. Večinoma gre za poplavljen območja, ki so s kmetijskega vidika slabše produktivna. Zato so po eni strani predmet poskusov intenzifikacije (npr. urejanje odvodnjavanja), po drugi strani pa se zaraščajo (zaradi težjih pogojev obdelave). Kmetje, ki se kljub tem razmeram odločijo, da bodo površine vzdrževali kot travniške, pa jih dolgoročno vzdržujejo na predpisan način v okviru operacije VTR.

Pri interpretaciji deleža površin, na katerih se trajnostno izvaja prilagojena kmetijska raba, moramo biti pozorni na površino. Pri majhnih območjih oz. območjih z vpisanim nizkim številom hektarjev lahko dobimo visok odstotek površin, ki so vpis podaljšale, saj gre le za nekaj hektarjev površin.

Tabela 8: Doseganje ciljnega vpisa PUN 2023–2027 s površinami, na katerih se vsaj dve programski obdobji izvaja predpisana prilagojena kmetijska praksa.

Table 8: Achieving the PUN 2023–2027 target entry with areas where the prescribed modified agricultural practice has been implemented for at least two programming periods.

Operacija	Ciljni vpis PUN 2023–2027 (ha)	Dejanski vpis 2023 (ha)	Delež doseganja ciljev PUN glede na dejanski vpis (%)	Trajnost vpisa (dve programski obdobji – 14 let)	Delež doseganja ciljev PUN glede na trajnost vpisa (%)
HAB	19.463	10.523	54	3974	20
MET	1483	558	38	275	19
VTR	3431	1396	41	1006	29
STE	127	5	4	3	2

Površine, na katerih se vsaj dve programski obdobji izvaja prilagojena kmetijska praksa, smo analizirali še v luči doseganja ciljnega vpisa po PUN 2023–2027. Kot izhaja iz tabele 8, se ti deleži pri praktično vseh ciljnih naravovarstvenih operacijah razpolovijo. To je tudi logično, saj je analiza trajnosti vpisa pokazala, da se v povprečju na okoli 50 % površin izvajanje prilagojenih kmetijskih praks podaljša tudi v naslednje programsko obdobje. Ta odstotek je za doseganje naravovarstvenih ciljev relativno nizek, zato ga je treba v prihodnje povečati.

4 ZAKLJUČEK

Obnova travnikov je draga in dolgotrajna, zato je nujno razmišljati, kako obstoječe še dobro ohranjene in naravovarstveno pomembne travniške površine ohraniti tudi v prihodnje. Nekatere KOPOP operacije so oblikovane prav z namenom izvajanja prilagojene kmetijske prakse, saj upoštevajo ekološke zahteve ogroženih travniških vrst in habitatnih tipov ter na ta način omogočajo njihovo dolgoročno ohranjanje ali celo izboljšanje stanja ohranjenosti. Analiza površin, vpisanih v te operacije, kaže, da naravovarstveni cilji niso doseženi pri nobeni od ciljnih naravovarstvenih operacij KOPOP (HAB, MET, VTR in STE). Samo ena operacija

namreč dosega 54 % vpisa ciljnih površin, pri ostalih je ta delež manjši. Zavedamo se, da je kar nekaj površin naravovarstveno dobro ohranjenih, vendar niso vpisane v nobeno KOPOP operacijo. Te površine bi bilo v prihodnje smiselno bolj ciljno nagovarjati za vključitev v KOPOP, saj se bo s tem povečala možnost, da se bo na njih dolgoročno nadaljevala naravovarstveno ustrezna raba.

Trajnosti vpisa površin, ki traja več programskih obdobj, doslej ni bilo posvečene veliko pozornosti, čeprav gre za enega ključnih načinov za učinkovito dolgoročno zagotavljanje ugodnega stanja kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov v kmetijski kulturni krajini. Po drugi strani pa je lahko zagotavljanje dolgoročnega izvajanja prilagojene prakse za kmete tudi zelo velik izziv, saj gre za dolgoročno usmeritev kmetije ne glede na nenehno spreminjajoče se ekonomske pogoje in trende kmetovanja, predvsem pa osebne okoliščine (npr. prevzemniki kmetij in njihova vizija kmetovanja). Za spodbujanje podaljševanja vpisa teh površin bi bilo v sistem Skupne kmetijske politike (SKP) smiselno uvesti dodatno plačilo za t. i. trajnost rabe in vpis primerljivih KOPOP operacij na isti površini v več programskih obdobjih. Na ta način bi ohranili ne le površine, ki so se že doslej dolgoročno upravljale na naravovarstveno ustrezen način, temveč spodbudili tudi druge kmete k odločitvi za takšen trajnostni način upravljanja. Nenazadnje bi takšen pristop prispeval tudi k doseganju ciljev, ki so opredeljeni v Programu upravljanja območij Natura 2000 za obdobje 2023–2028.

5 SUMMARY

As part of the common European policy, the Common Agricultural Policy (CAP) not only ensures a stable food supply, but also pursues the objectives of environmental protection and biodiversity conservation. The most important systemic measure for ensuring the favourable status of qualifying species and habitat types in the agricultural landscape is the Agri-Environment-Climate Measure (KOPOP) programme.

The CAP programming period generally lasts seven years, which is too short a period from the point of view of nature conservation or the possibility of achieving nature conservation objectives to enable the implementation of appropriate agricultural practices for nature conservation, e.g., the restoration of intensive grassland to a habitat or habitat type of conservation importance. The permanent preservation of the same grassland areas in extensive use, which exceeds a single programming period, is therefore the only option for effectively achieving nature conservation objectives in the agricultural landscape.

A comparative analysis of the last two CAP programming periods (2014–2020 and 2023–2027) shows that the long-term or durable implementation of modified agricultural practices on areas that are habitats for endangered species and habitat types varies across different KOPOP operations. The highest percentage of entry extensions was found in the operation “Habitats of birds in humid extensive grasslands – VTR,” specifically 75.6%. A very high percentage (70.1%) was also found in the operation “Special grassland habitats – HAB”. Durability in the other two target operations is significantly lower. In the operation “Grassland habitats of butterflies – MET,” it amounts to 44.5%, while in the operation “Litter meadows – STE,” it amounts to only 24%.

The durability of area entry, which spans several programming periods, has not received much attention to date. However, it is one of the keyways to effectively ensure the favourable status of qualifying species and habitat types in the agricultural landscape in the long term. Therefore, it would make sense to introduce an additional payment for the so-called durability of use for such areas in the future. In this way, not only would areas that have already been managed in a nature-friendly manner in the long term be preserved, but other farmers would also be encouraged to opt for this type of management. This would also contribute to better achievement of the objectives set out in the Natura 2000 Site Management Programme for the period 2023–2028.

6 VIRI

1. Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP), 2013. *Prostorski podatki o vpisu KOPOP iz zbirnih vlog za leto 2013*.
2. Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP), 2020. *Prostorski podatki o vpisu KOPOP, SOPO in EK iz zbirnih vlog za leto 2020*.
3. Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP), 2023. *Prostorski podatki o vpisu KOPOP, SOPO in EK iz zbirnih vlog za leto 2023*.
4. *Direktiva 2009/147/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 30. novembra 2009 o ohranjanju prosto živečih ptic*, 2009. Uradni list Evropske unije, L20/7.
5. *Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst*, 1992. Uradni list evropskih skupnosti, L206/7.
6. Kosor Kenda, N., Žvikart, M. in Glogovčan, P., 2024. Analiza vpisa v operacijo KOPOP Travišni habitati metuljev v letu 2023. *Varstvo narave*, 34, 79-104.
7. LIFE integrirani projekt za okrepljeno upravljanje Nature 2000 v Sloveniji (LIFE-IP NATURA.SI). Dostopno na: <https://natura2000.gov.si/natura-2000/life-ip-natura-si/> [13. 9. 2024].
8. *Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013*, 2007. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
9. *Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020*, 2014. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
10. *Program upravljanja območij Natura 2000 za obdobje 2023–2028*, 2023. Ljubljana: Ministrstvo za naravne vire in prostor.
11. *Strateški načrt Skupne kmetijske politike 2023–2027 za Slovenijo*, 2023. Dostopno na: sfc2021-2023SI06AFSP001_4.2_202412191222_17960051563045570121.pdf [30. 7. 2025].
12. *Uredba o plačilih za ukrepe osi 2 iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 v letih 2007–2013*, 2007. Uradni list RS., št. 19/07.
13. Žvikart, M., Boštjančič, M., 2025. Vključevanje naravovarstvenih vsebin v programske dokumente izvajanja Skupne kmetijske politike v obdobju 2007–2027. *Varstvo narave*, 35.

mag. Mateja Žvikart, Nastja Kosor Kenda
Zavod RS za varstvo narave, Osrednja enota
Tobačna ulica 5, SI-1000 Ljubljana, Slovenija
mateja.zvikart@zrsvn.si
nastja.kosor@zrsvn.si